

▷ *Pietro De Marchi*

Életünk egy napja

Giorgio Orelli
kilencvenedik születésnapjára*

Az idő múlásáról való elmélkedéssel Giorgio Orelli bizony nem várta ki, hogy abba a korba érjen, amelyet valamikor „tisztelőre méltó” életkornak neveztek. Egyik korai költeménye, a *Paese (Falu)*, amely a *Né bianco, né viola (Sem fehér, sem viola)* című 1944-es kötetében szerepel, ezzel a kissé melankolikus sorral kezdődik: „Ogni anno è un anno che passa” („Minden év egy újabb, mely tovaröppen”), a vers zárata aztán ellensúlyozza ezt, és tompítja a mulandóság érzését: „Ma ogni anno che passa è tuttavia / un figliolo che nasce” („De minden év, mely múlik, ugyanakkor / gyermek, ki világra jön”). Egyik harminc éves kora körül publikált versében Orelli, amikor tükörbe nézett, „Nem vagy ifjú, se vén” — így határozta meg önmagát (*Prima dell'anno nuovo [Az új év küszöbén]*, 1952). Majd leghíresebb kötetének címadó versében (*Sinopie [Körvonalak]*, 1977), a költő három öregembert szólaltat meg, akikkel az utcán találkozik, majd azt mondja, még másokról is szeretne mesélni, „che sono già tutti sinopie / (senza le belle beffe dei peschi dei meli) / traversate da crepe secolari” („ők már mind csak körvonalak / [barack- és almafák sem üznek szép gúnyt belőlük], / arcuk helyén százados repedések”). Egy időben közelebbi versében, mely a *Spiracoli (Rések)*, 1989) című kötetében olvasható, Orelli egyik unokájáról ír, aki a nyakában ül, s így megnyújtja az árnyékát, vagyis metaforikusan értelmezve az életét.

Orelli azzal, hogy mindenekelőtt a shakespeare-i kifejezést valja magáénak — amelyet Eliot *Gerontion* című műve mottójául választott („Nem vagy ifjú, se vén / De mintha csak ebéd után / aludnál, / Álmodod mind a kettőt” — Vas István fordítása) — a létezés legnyilvánvalóbb fogalmát kívánta kétségbe vonni. Egy interjúban, amelyet 2001-ben készítettem vele nyolcvanadik születésnapja alkalmával, Orelli arra emlékeztetett, hogy a gondolat, mely szerint az ember megszületik, él, majd megöregszik, túl banális, nem jelent vigaszt az elme számára. „Inkább arra a vélekedésre hajlok — mondta —, hogy minden egyes nap valamiképpen magában foglalja az egész életet, vagyis úgy kell megélnünk, hogy közben odafigyelünk önmagunkra és a valóságra. Innen a vágy, hogy sokkal mélyebben megismerjük és megértjük önmagunkat a mindennapokban, valamint az erőfeszítés, hogy ne hagyjunk elillanni túl sokat önmagunkból és a körülöttünk lévő világból, ha már az idő úgyszólván óhatatlanul a tolvajunk.”

Bizonyára nem véletlen, hogy Orelli egyetlen, 1960-as elbeszéléskötetének a címe is *Un giorno della vita (Életünk egy napja)*: mintha ezzel is azt akarná mondani, hogy ami egyetlen nap alatt történik velünk, az elég arra, hogy összefoglaljuk általa mindazt, amit egész létezésünk során örömből és fájdalomtól megtapasztalunk. S mégis, az öregség — miképpen azt Gottfried Benn egyik híres írásából, az *Altern als Problem für Künstler*ből (1954) megtanulta — mindenki, a költők számára is kényes dolog. S nem csak azért, mert a kortársak apránként, egymás után elmennek, és a fiatalabb olvasóknak szükségszerűen

¹ Giorgio Orelli 2011-ben ünnepelte 90. születésnapját. Ez az írás a tisztelőtérre rendezett mendrisioi (Ticino Kanton) kiállítás katalógusának bevezetője (Museo di Mendrisio, Casa Croci, 2011) — a szerző szíves engedélyével közöljük.

más modelljeik, más vonatkozási pontjaik lesznek. Megöregedni egy költő számára más kockázatokkal is jár, amelyek bensőségebben függenek össze művészi fejlődésével. Míg a formálódás éveiben türelmesen, konokul dolgozott azon, hogy kialakítsa saját hangját, idősebben megtörténhet, hogy nemcsak mások kezdik utánozni őt, hanem saját magát ismétli, maga-magának üzenget.

Ám a költő Orelli ebben a tekintetben — amennyire lehetséges — immúnis az idő múlásával szemben. Mint Umberto Saba egyik szép versében a fák számára, úgy Orelli számára is „az öregség gyarapodás”. Abban a tíz évvel ezelőtti interjúban azt is mondta, hogy csak nemrégiben értette meg igazán, mi is a költészet, s azt kívánta önmagának, éljen még pár évet, hogy írhasson a kellőképpen lassú olvasásról, hogy megértesse azokkal, akik képesek meghallani, hogy a költészet lényegét tekintve verbális művészet, vagyis kellőképpen oda kell figyelni a szavakra, a betűkre, a hangokra és a közöttük fennálló kölcsönhatásokra: „Az utóbbi időben — mondta — elég sokat írtam Dante *Fiore* (*Virág*) című művéről, Pascoliról, Sereniről, olyan írások ezek, amelyekben folytatom és tökéletesítem „verbális kritikának” nevezett munkámat — Continitól veszem kölcsön a definíciót. Az idő ebben is a legrettegettebb ellenfél: szeretnék még néhány évet élni, hogy kielégítem magamban ezt az olvasói szükségletet, most, hogy végre értem már, mi a költészet.”

Az utóbbi tíz év során Orelli folytatta a munkát, és tovább finomította módszerét és művészetét. Akkor is ezt teszi, amikor kritikusként foglalkozik más költőkkel, miként legutóbb, egy olasz Paul Celan-kiadáshoz (*Oscurato*, Einaudi, 2010) írt előszavában, amelyben rámutat arra, hogy a költészet mennyire Rilke olvasásától függ; és akkor is, amikor verset ír — soha nincs az a benyomásunk, hogy Orelli önmagát ismételné. Minden újabb esszé, még ha olyan szövegekről szól is, amelyekkel már korábban foglalkozott, megannyi tökéletesítés: hamarosan megjelenik a Casagrande Kiadónál egy kötet, melynek címe *La qualità del senso* (*Az érzékelés minősége*), amelyben Orelli újraolvassa, ahogyan csak ő képes rá, Dante, Ariosto és Leopardi leghíresebb sorait. Hasonlóképpen minden egyes új vers, még ha emlékeztet is más versekre, egy-egy lépés előre vagy egy másik irányba: gondoljunk csak azokra a költeményekre, amelyek közül néhány megjelent egy 2007-es konferencia-kiadványban: közös címük *Rendezvous* [így!] — Orelli itt játszik: társkerső hirdetéseket ír verseit Dante korát idéző stílusselemekkel tarkítva.

Orelli, a „családi kör” költője sosem volt érzéketlen a mindennapi politikát és a társadalmat érintő témák iránt, sőt idővel még nagyobb figyelemmel fordult feléjük, s ezek sokszor felháborodást keltettek benne, így születtek meg szatirikus költeményei, a *Cardi* (*Bogáncsok*). Itt van mindjárt egy friss költeménye, amely a *Viceversa* nevű folyóirat ötödik számában jelent meg, ebben a *new economy* diktálta takarékoskodás miatt bosszankodik, mert egyik napról a másikra eltüntették a sárga postaládákat a kerítésekről, ahol évtizedek óta nyugodtan megvoltak, szinte beleépültek a természetes tájba.

Azt is el kell mondanunk, hogy Orelli szigorú bírása volt önmagának is, és sosem publikált csak azért, hogy megjelenésével „eseményt” keltsen, felhívja magára a figyelmet az irodalmi piacon. Inkább ellenkezőleg, olvasóit évtizednél is hosszabban megvárakoztatta egy-egy újabb kötete megjelenésével. Legutóbbi verseskötete, az *Il collo dell'anitra* (*A kacsá nyaka*) 2001-ben jelent meg, és a jól értesültek tudni vélik, hogy hamarosan megjelenik egy újabb versgyűjtemény, és mint korábban a *L'ora del tempo* (*Pok*, I,43: „l'ora del tempo e la dolce stagione”; Babits Mihály fordításában: „az óra s évszak édessége”), ez is Dante *Isteni Színjátékából* kölcsönzi címét: *L'orlo della vita* (*Purg.* XI,128. — szó szerinti fordításban: „az élet pereme”; Babits Mihály *Pokol*-fordításában: „éltek alkonya”).

Goethe mellett — akit Orelli gyönyörűen fordított olaszra — Gottfried Benn az a másik költő, akit gyakran felidéz verseiben. Egyik legszebb költeménye, a legutóbbi kötetében megjelent *Le forsizie del Brudelholz* (*A bruderholzi forziciák*) a *Letzter Frühling* (*Utolsó tavasz*), Benn egyik nagyszerű öregkori művének első sorával kezdődik: „Nimm die Forsythien tief in dich hinein” („Az aranyfát vidd mélyen belsődbe” — Mohácsi Árpád fordítása). Mint máskor is — a *Sinopie* (*Körvonalak*) barack- és almafái —, a növények, a virágok itt is a költészet kitüntetett szereplői, és az emberi élet egyenes vonalú ideje a minden évben megújuló természet ciklikus idejével áll szemben. Ám Orelli számára az aransárga forzícia nem csak egy virágzó bokor: ha nem is mindenkifölött, de egyben szó is, amelynek hangtete van. Így a „forsizia” szóban Orelli fonetikai-morfológiai asszociáció révén meghallja a „forse” („talán”) szót is, amelyet Leopardi az olasz nyelv egyik legköltőibb szavának tartott. Betű és hangzás kapcsolatából kiindulva Orelli rávezet bennünket arra, hogy elgondolkozzunk kétségről és reménységről, boldogságról („Forse triste non è la pasquetta...” — „Talán nem komor ez a húsvét hétfő...”), és szerelemlről („parla, / forse parla d'amore” — „és megszólal, talán szerelemlről beszél” — Szénási Ferenc fordítása). Giorgio Orelli költészete „nem ifjú, se vén”, vagyis időtlen: mert a nyelvben testesül meg; és a nyelv, miként azt egy másik nagy költőtől, Jozsef Brodskijtől megtanulhattuk, öregebb nálunk, nagyon messziről jön, de fiatalabb is, és tovább él a jövőben az új nemzedékeknek köszönhetően, akik gazdagítják — öreg meseteraik tanításait sem feledve. Köztük az egyik legnagyobb, aki anyanyelvünkön szól, jól tudjuk, Giorgio Orelli.

(Lukácsi Margit fordítása)